

CONACUL ROSETTI-BALȘ DIN PRIBEȘTI, JUDEȚUL VASLUI

Florentina Matache*

Fig. 1. Perspectiva foișorului de est - Releveu, 1950 (autori C. Frumuzache, I. Antonescu, Ivonne Goldenberg, Raul Sorin)

Abstract

This paper sheds new light on the history of the Rosetti-Balș domain and country house in Pribești, in Moldavia's county of Vaslui. By using undocumented archive sources, as well as reconsidering some previous published researches, the study manages to recreate the chronology of one of the oldest preserved examples of manorial rural architecture in the area, the history of which starts in the 17th century and continues until today. The article focuses on the analysis of the architecture of the main house of the domain, considering at the same time all the construction phases and the restoration works that took place during the whole 20th century.

Keywords: country house, 17th century, domestic architecture, Moldavia, Rosetti family, Balș family.

DATE ISTORICE

Satul și moșia Pribești

Prima mențiune documentară a Pribeștilor datează din timpul lui Ștefan cel Mare. Astfel, în hrisovul domnitorului din 7 octombrie 1503 apar menționate Dumbrava lui Pribici și Valea Pribeștilor, aflate în hotarul mănăstirii Dobrovăț și al satelor care țineau de mănăstire¹.

De-a lungul secolului al XVII-lea, moșia din Pribești are diverși proprietari, extinzându-se de mai multe ori prin cumpărarea și înglobarea unor ocini limitrofe. Astfel, în anul 1627 ea apare în documente ca aparținând

* drd. arh. Institutul Național al Patrimoniului, florentina.matache@gmail.com

¹ *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova (1487-1504), Vol. III, București, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 529.

lui Fortuna comisul², fiind apoi transferată ginerelui său Nicolae Buhuș logofăt până la 1655, când a fost vândută lui Darie spătarul, în familia căruia rămâne până la 1691³.

Ziua de 14 noiembrie 1691 reprezintă data la care unul dintre fiii Cupariului, Iordache Ruset, o figură marcantă a vieții politice din Moldova sfârșitului de secol XVII și începutului de secol XVIII, cumpără moșia de la Pribești, cu tot venitul acesteia. El obține, câteva zile mai târziu, o carte de întăritură de la boierii divanului Moldovei, ispisocul semnat de Constantin Cantemir fiind datat la 18 noiembrie 1691. Ispisocul de „întăritură și veșnică stăpânire pe moșia Pribești [...] cu casa gata în Pribești și pivnițe de piatră” reprezintă documentul în care, pe lângă moșie, sunt menționate pentru prima dată și existența caselor⁴. În următorul secol și jumătate, istoria moșiei și conacului de la Pribești este strâns legată de numele familiei Rosetti, trecând prin moștenire directă de la o generație la alta: „Știut este la toată boerimea că casa și familia copiilor mei, este una din vechile familii Rusătească, și că moșia lor Pribești de la ținutul Vasluiului este din vechile vremi așezare rusătească, încheată nu numai din întreg hotarul trupului moșiei Pribești, ce și din alte drepte cumpărături, părți din megieșitele moșii răzășești Popești și Pocreaca, cumpărături legiuite, prin uricele vechilor domni, a câte-va părți din câmpu, și cu analogul lor din codru, precum dovedesc vechile documenturi, carile se află încă la această casă [...]”⁵. Dintre urmașii lui Iordache Ruset, cei ce au fost, pe rând, proprietari ai moșiei, sunt: Ștefan Roset logofăt, Vasile Roset vornic, Ioan Roset comis și Vasile Roset vornic⁶.

În 1824 moșia este confiscată de la familia Rosetti de către domnitorul Ion Sandu Sturdza, pentru ca ulterior aceasta să o recâștige în urma intervenției comisoaiei

Zamfirița Ion Roset pe lângă domnitor⁷. Se pare că ultimul proprietar din familia Roset, vornicul Vasile Roset⁸, pune în 1839 problema vânzării moșiei Pribești, același Vasile fiind cel care, în 1840, ar fi amanetat moșia la Viena, la un joc de cărți⁹.

La mijlocul veacului al XIX-lea moșia intră în proprietatea familiei Balș, fiind cumpărată de către Lupu Balș, mare logofăt. Prin moștenire, moșia trece mai departe în proprietatea Elizei Balș, fiica lui Lupu Balș și a celei de a doua nevastă a acestuia, Eufrosina Ghika-Budești¹⁰. Eliza Balș face, în 1891, un împrumut la Creditul Funciar Rural¹¹ pentru care ipotechează moșia Pribești, actele care se păstrează la Arhivele Naționale Române oferind informații prețioase cu privire la regimul de proprietate și caracteristicile moșiei în acea vreme¹². În primul rând, documentele oferă date cu privire la anii în care sunt transferate titlurile de proprietate de la familia Rosetti la familia Balș. Deși regăsite în același dosar, documentele păstrate oferă date diferite. Astfel, un prim document este un act ce datează din 1849 și se referă la procesul ce exista între comisoaia Zamfirița Roset¹³ și familia răposatului Lupu Balș, proces privitor la niște hotărnicii stabilite pare-se greșit atunci când s-a făcut actul de vânzare-cumpărare al moșiei Pribești. Conform acestui act, moșia fusese cumpărată de Lupu Balș de la comisoaie în anul 1841. După cum rezultă dintr-un alt document - actul de împrumut din 15 februarie 1891 - o altă dată sugerată ar fi 1856, an în care se pare că moșia ar fi intrat în posesia lui Lupu Balș, prin actul de învoire emis de Divanul de întărituri al Moldovei sub nr. 3202¹⁴. Pe de altă parte, în Ordonanța de Inscripțiune din 26 februarie 1891, moșia pare ca aparținând: între 1847¹⁵ – 1851 epitropiei minorei *Elisa Balș* ca moștenitoare

⁷ Întreg documentul scris de către comisoaia Zamfirița Ion Roset este redat în „Uricarul”, vol. XX, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1892, pp. 245-269.

⁸ În articolul autorilor C. Ungureanu, D. Șandru, C. Botez, I. Saizu, *G.A.C. Pribești, Regiunea Iași*, publicat în „Revista Arhivelor”, se spune că Vasile Ruset ar fi fost căsătorit cu Safta Balș, înrudirea celor două familii contribuind la trecerea proprietății de la familia Rosetti la familia Balș. Cu toate acestea, în arborele genealogic al familiei Rosetti, Vasile vornic (n. ~1808 - †1853) apare ca fiind căsătorit de două ori: prima dată între 1830-1850 cu Catinca Negri și a doua oară cu Elena Darie - vezi *Arborele genealogic al familiei Rosetti*, <http://www.ghika.net/>. Pe de altă parte, în arborele genealogic al familiei Balș apare o Safta căsătorită cu un Vasile Rosetti Hatman, dar care trăiește la mijlocul secolului al XVII-lea, deci cu aproximativ un veac înainte față de anul 1839 prezentat mai sus - vezi *Arborele genealogic al familiei Balș*, <http://www.ghika.net/>. Aceste informații sunt evidente în neconcordanță, necesitând investigații suplimentare.

⁹ C. Ungureanu, D. Șandru, C. Botez, I. Saizu, *op.cit.*, p. 178.

¹⁰ *Arborele genealogic al familiei Balș*, <http://www.ghika.net/>, accesat la 07.06.2016; ANIC, Fond *Creditul Funciar Rural*, Dosar 1959/1891, f. 3.

¹¹ Prin împrumutnicul Constantin Kogălniceanu.

¹² ANIC, Fond *Creditul Funciar Rural*, Dosar 1959/1891.

¹³ Zamfirița Roset era cea de a doua soție a lui Ioan (Ioniță) Roset clucer și mama lui Vasile Roset vornic, ultimii proprietari din neamul Roseteștilor ai moșiei Pribești.

¹⁴ ANIC, Fond *Creditul Funciar Rural*, Dosar 1959/1891, f. 3.

¹⁵ Probabil este vorba despre anul 1844, anul morții lui Lupu Balș, când fiica minoră ar intra de drept în posesia moștenirii.

² Mihai Fortună este comis din martie 1624 până în iunie 1629. El cumpără o parte a moșiei Pribești, zăpădă de vânzare-cumpărare datând din data de 15 mai 1627 - vezi Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, Ed. Enciclopedică, 1971. Într-un alt document în care comisoaia Zamfirița Ion Roset descrie asupririle pe care le-a suferit și pe care le-a supus Divanului Moldovei la 1825, tot acesta este menționat ca fiind proprietar al moșiei în timpul domniei lui Vasile Lupu: „Precum se dovedește dintr'un uric al domnului Vasile Vodă din 7148 (1640) Sept. 18, când stăpânul de atunci a Pribeștilor anume Fortuna comis au mărturisit prin giurământ înaintea domnului și a sfatului său...” - vezi „Uricarul”, vol. XX, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1892, p. 246.

³ Nicolae Buhuș devine proprietar al Pribeștilor prin căsătoria cu Anica, fiica lui Fortuna Comisul, fapt întărit și de o carte domnească a lui Gheorghe Ștefan din 6 august 1655. Ulterior, un act de cumpărare din 30 noiembrie 1655 îl menționează ca proprietar pe Darie Carabăț, mare spătar între 1658-1659. Tot el apare proprietar într-un alt act, un ispisoc dat de Ilie Alexandru Voievod, datând din 5 februarie 1667. După moartea acestuia, moșia rămâne încă o perioadă în posesia văduvei sale, Axinia - vezi C. Ungureanu, D. Șandru, C. Botez, I. Saizu, *G.A.C. Pribești, Regiunea Iași*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2, anul V, 1962, p. 176, *apud* Liviu Brătuleanu, *Un monument, o epocă: conacul Rosetti-Balș*, în „Revista Monumentelor Istorice”, nr. 1, anul LX, București, 1991, p. 89.

⁴ *Ibidem*.

⁵ „Uricarul”, *op.cit.*, p. 246.

⁶ *Ibidem*, p. 247.

a lui Lupu Balș, între 1851 – 1863 *Elisei Moruzzi*¹⁶, *Elisei Beldiman*¹⁷ și *Elisei Balș* și de la 1863 până în data redactării documentului, *Elisei Balș Contesa*¹⁸. Indiferent care este anul exact în care moșia Pribești trece din proprietatea familiei Rosetti în cea a familiei Balș, este cert că ambele familii au o semnificație deosebită în evoluția ansamblului, motiv pentru care și conacul de la Pribești a rămas în istorie sub denumirea de Rosetti-Balș.

Pe lângă informațiile prețioase cu privire la istoria titlurilor de proprietate a moșiei, din aceleași documente păstrate în Fondul *Creditului Funciar Rural*, aflăm și date referitoare la caracteristicile moșiei. Astfel, în 1891 Eliza Balș ipoteca moșia „cu toate siliștile, trupurile și catunele sub orice numiri vechi ori noi din care se compune, cu toate acaretele și îmbunătățirile aflate pe dânsa și dimpreună cu pădurea situată în Comuna Ciortești, plasa Crasna-Mijlocul, Județul Vaslui și se învecinește: la nord cu moșia Poereaca părțile D-lui George Agapi și a erezilor defunctului Alecu N. Millo; la sud cu moșia Dobrovețu fostă a Monastirei Dobrovețu astăzi a Domeniului Coroanei și cu locurile date înșurăteilor; la est cu moșia Șerbeștii, proprietatea D-lor Emil S. Miclescu, Constantin S. Miclescu și Eugeniu S. Miclescu, cu moșia Chirceștii a D-nei Maria Rosetti, cu moșia Ciorteștii, proprietatea D-lui Eugeniu Ghica și cu moșia Coropcenii, proprietatea Statului și la vest cu moșia Dobrovețu a Domeniului Coroanei”¹⁹, moșia având în total o suprafață de 1175 de fălci și 1945 de stânjani pătrați²⁰.

Legăturile familiei Balș cu istoria conacului de la Pribești iau sfârșit în anul 1897, când Eliza Balș vinde moșia lui Ștefan Gheorghiu Parpalea²¹, laolaltă cu toate datoriile acesteia către Creditul Funciar Rural²².

În anul 1907 conacul este devastat de către țărani răsculați²³. Zece ani mai târziu se pune problema expropriării moșiei²⁴. Ultimii proprietari ai casei au fost

Paul și Marta Michiu²⁵. În anul 1949, domeniul Rosetti-Balș de la Pribești intră prin naționalizare în proprietatea statului, moment în care începe o continuă degradare a acestuia.

Începând cu anul 1991, conacul de la Pribești, împreună cu anexa principală, cât și o parte de teren trece în administrația Ministerului Culturii prin Institutul Național al Patrimoniului²⁶.

Familiiile Rosetti și Balș

Numele ansamblului de la Pribești se leagă de două importante familii în viața politică și socială a Moldovei începând cu secolele XVI-XVII: Rosetti și Balș.

Conform transmisiunilor orale transferate din generație în generație, familia Rosetti își are originile în zona Genovei, de unde ar fi plecat spre Constantinopol, în secolul al XIII-lea, Ion Rosetti. Acesta se căsătorește cu o fată dintr-o familie de seamă și trece la religia ortodoxă, iar urmașii lor au făcut parte din cea mai înaltă aristocrație bizantină. De-a lungul timpului, genealogii au atribuit diverse origini și povești familiei Rosetti, fără a exista certitudini în privința lor. Primul Rosetti care prezintă urme certe în istorie este Lascaris Rosseto, mare logofăt al patriarhului Chiril, acesta apărând în acte oficiale începând cu anul 1629. A fost căsătorit cu Bella, nepoata lui Mihai Cantacuzino, cu care a avut doi fii: Constantin și Antonie. Venit de tânăr în Moldova, unde se bucură de o continuă ascendență în societate, Antonie este numit în 1675 domn al Principatului, depeșile bailului Veneției numindu-l Antonio Rosetti, de origine grec și de profesie negustor. Cel ce avea să devină una dintre marile figuri ale istoriei Moldovei, de altfel și cel care începe legătura familiei Rosetti cu locul de la Pribești, este Iordache Rosetti, nepot al lui Lascaris din partea fiului cel mare, Constantin²⁷. „Iordache, supranumit *matca tuturor răutăților*, a fost adevăratul stăpân al Moldovei vreme de un sfert de veac. Domnii, pentru a putea rămâne în scaun, erau siliți să se înțeleagă cu dânsul; mulți din ei au fost maziliți numai prin voința lui și cu ajutorul fraților săi rămași în Țarigrad”²⁸.

Atât Iordache Ruset, cât și restul Cupăreștilor²⁹, cum erau cunoscuți în epocă, „aveau toate însușirile unor aventurieri: agerimea de minte, îndrăzneala și dibăcia, dar aveau și cusurile lor firești: lăcomia și lipsa de scrupule. Crescuți într-un mijloc care gema de două veacuri sub tirania cea mai sălbatecă, cu totul dezarmați și neputincioși față de cumplitul arbitrar al turcilor,

vind exproprierea moșiei Pribești, *apud* Liviu Brătuleanu, *op.cit.*, p. 90.

²⁵ Liviu Brătuleanu, *op.cit.*, p. 90.

²⁶ Decizia nr. 348 din 09.08.1991, Proces verbal de predare-primire nr. 6079/1991 cf. Extrasului de Carte Funciară nr. 24014/23.05.2016, emis de către Oficiul de Cadastru și Publicitate Imobiliară Vaslui.

²⁷ Constantin Rosseto este cel ce a rămas cunoscut în istorie după denumirea de *Cupariul*; Radu Rosetti, *Ce am auzit de la alții. Amintiri*, Ed. A 3-a, rev. (Ed. 1, 1922), București, Ed. Humanitas, 2011, pp. 19-22.

²⁸ Radu Rosetti, *Ce am auzit ...*, pp. 19-22.

²⁹ Denumire după care sunt cunoscuți Constantin *Cupariul* și urmașii lui.

¹⁶ După numele primului soț al Elizei Balș, Alexandru Moruzzi, cu care se căsătorește în 1852 cf. *Arborele genealogic al familiei Balș*, <http://www.ghika.net/>, accesat la 07.06.2016.

¹⁷ După numele celui de al doilea soț al Elizei Balș, Dimitrie Beldiman, cu care este căsătorită între 1857-1863 cf. *Arborele genealogic al familiei Balș*, <http://www.ghika.net/>, accesat la 07.06.2016.

¹⁸ ANIC, Fond *Creditul Funciar Rural*, Dosar 1959/1891, f. 5.

¹⁹ *Ibidem*, f. 3.

²⁰ Conform vechilor unități de suprafață în Moldova: 1 falce = 80 de prăjini fălcești = 2880 stânjani pătrați = 14321,9 m², de unde rezultă că moșia ar fi avut cca 16, 8379 km². Acest lucru este puțin probabil, având în vedere că această suprafață este aproximativ egală cu cea a trei județe actuale. Suntem înclinați să luăm în considerare existența unei erori în document sau folosirea la acea dată a unor măsuri de suprafață diferite.

²¹ Contractul de vânzare-cumpărare datează din 24 Septembrie 1897 cf. ANIC, Fond *Creditul Funciar Rural*, Dosar 1959/1891, f. 18-19.

²² ANIC, Fond *Creditul Funciar Rural*, Dosar 1959/1891, f. 18.

²³ Mihai Roller, *Răscoala țăranilor din 1907*, 1948, p. 313, telegrama Prefecturii Vaslui nr. 1173/16 martie 1907: „la 9 curente s-a devastat casele de la Ciortești și la 10 cele de la Pribești”, *apud* Liviu Brătuleanu, *op.cit.*, p. 90.

²⁴ ANR – Direcția Județeană Vaslui, Fond *Prefectura Vaslui*, Dosare nr. 6/1917 și nr. 85/1919. Dosarele confidențiale conțin corespondența pri-

învăţau să mânuiască singurele arme ale neputincioşilor: disimularea şi intriga, cu cea mai desăvârşită măiestrie”³⁰. În slujbele pe care le-au avut, îndeosebi Iordache, au dovedit o dibăcie deosebită, acumulând de-a lungul vieţii bogăţii extraordinare. Nu este astfel de mirare că „Iordache Ruset lăsa la moartea lui cea mai mare avere teritorială ce s-a văzut vreodată în Moldova: toţi fiii lui împărţind-o fură bogaţi. Ei şi urmaşii lor, în cursul veacului XVIII, ocupară cele mai înalte demnităţi ale ţerii: Logofeţi Mari, Vornici Mari, Hatmani, Visternici. Unul din ei, Hatmanul Vasile Roset, fu unul din întemeietorii Sfântului Spiridon, al cărui ctitor rămase până la moartea lui. Ei se împărţiră în cursul aceluia veac şi a celui următor în mai multe ramuri, numiţi: Bălăneşti, Ciorteşti, Pribeşti, Roznovăneşti, Soleşti, după moşia unde îşi aveau aşezarea de căpătenie”³¹.

În ceea ce priveşte numele familiei, forma acestuia a variat de mai multe ori de-a lungul secolelor. După ce au folosit vreme îndelungată forma de Ruset, pentru ca în ultimele decenii ale veacului al XVIII-lea să o schimbe în Roset, membrii familiei au reitalienizat numele lor, reiscălindu-se Rosetti sau uneori Rossetti, potrivit acelei tradiţii păstrate în familie despre originea lor genoveză³². În ziua de astăzi, forma utilizată este cea de Rosetti. Este de subliniat faptul că, în Lista Monumentelor Istorice, denumirea conacului de la Pribeşti este cea de Roset – Balş. Forma folosită nu are justificare în acest caz, toate celelalte construcţii aparţinând familiei şi înscrise în listă³³ folosind forma actuală din uz, cea de Rosetti. Ar fi fost, poate, explicabil dacă se folosea forma de Ruset, cea utilizată de familie în secolul al XVII-lea, la momentul construirii conacului din Pribeşti.

Un alt element specific familiei Rosetti îl reprezintă blazonul folosit de aceasta. Armele utilizate sunt un scut tăiat de argint şi albastru şi o cupă de argint din care ies trei trandafiri, însoţite de deviza *Sereno aut nubilo sospes*. Conform poveştilor lui Radu Rosetti, toate peceţile vechi din veacul al XVIII-lea poartă aceste arme, cu unele variaţiuni în diferite cazuri:

„Pe unele dintr-însele cupa lipseşte: cele trei roze, legate împreună cu o cordea pe care este înscrisă deviza, sunt aşezate de-a dreptul pe scut. La Roznov, pe când mai trăia colonelul Iorgu Rosetti-Roznovanu, se păstrau încă câteva piese de argintărie datând de la marele logofăt Neculai Roset-Roznovanu, adică din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, pe care se vedeau săpate aceleaşi arme cu deviza tradusă pe româneşte prin cuvintele: În

senin şi în negură teafăr, bineînţeles gravată cu caractere chirilice. Persoane demne de încredere ne-au asigurat că tot aceste arme se vedeau săpate deasupra uşii de intrare a curţii din Pribeşti (ţinutul Vaslui) care, după cum dovedeşte inscripţia de pe piatra deasupra uşii pivniţii acelei curţi, a fost clădită de Vornicul Iordache, al doilea fiul al Cupariului. Când am fost la Pribeşti în anul trecut, am găsit toată casa precum şi uşorii de piatră acoperită cu un strat gros de tencuială: n-am putut deci vedea nici urmă de armurerii”³⁴.

Se pare că mulţi dintre Roseteşti aşezau deasupra acestor arme o coroană, *când princiară, când ducală, când de formă absolut fantezistă*, pe simpla bază a domniei de mai puţin de trei ani a lui Antonie, ignorând complet faptul că în timpul lor domnia nu mai era ereditară. De fapt, heraldica le permitea să aşeze, deasupra armelor lor, un coif de nobil, de oţel, cu cinci gratii, o coroană de nobil cu cinci vârfuri sau un calpac de boier³⁵. Acesta este şi cazul blazonului de la Palatul Roznovanu, sediul actual al primăriei din Iaşi, datând din anul 1832, după momentul în care a fost zidită clădirea, după planurile arhitectului Gustav Freywald. Comanditarul era marele logofăt Iordache Rosetti-Roznovanu, din ramura Roseteştilor de la Roznov (ţinutul Neamţului)³⁶.

Alături de familia Rosetti, istoria conacului de la Pribeşti este strâns legată şi de numele familiei Balş. Originea acestei familii este una foarte controversată, principalele debateri care există între genealogi³⁷ referindu-se la familie fie ca originară din Moldova, fie ca descinzând din familia domnitoare Balsa din Muntenegru³⁸ şi „înruşiţi cu conducătorii Dalmaţiei, Croaţiei, Sloveniei, Bosniei, Serbiei şi Bulgariei”³⁹. Până nu demult, ultimele păreri în legătură cu originea familiei Balş erau cele existente în *Arhondologia Moldovei* a paharnicului Sion, reeditată în 1973. Cei ce au îngrijit ediţia afirmău că primul strămoş incontestabil al boierilor Balş a fost vornicul Cristea Balş, atestat între 1573 şi 1602⁴⁰. Cu toate acestea, în recenta genealogie scrisă de către Mihai Dim. Sturdza, acesta afirmă că unele documente, ignorate în trecut, permit stabilirea prezenţei „în Moldova a înaintaşilor lui Cristea Balş cu două generaţii mai sus pe linie paternă şi cu nu mai puţin de cinci generaţii mai sus pe linie maternă”⁴¹.

Cele două figuri ale familiei Balş care fac parte din

³⁰ Radu Rosetti, *Ce am auzit ...*, p. 24.

³¹ Radu Rosetti, *Note genealogice şi biografice despre farniliile Buhuş şi Rosetti, foşti proprietari ai moşiei Bohotinu*, în „Analele Academiei Române”, Seria II, Tomul XXVIII, 1905-1906, Memoriile secţiunii istorice, Bucureşti, Inst. de arte grafice „Carol Göbl”, 1906, p. 476.

³² Radu Rosetti, *Ce am auzit ...*, p. 27.

³³ Ex.: AG-II-m-B-13542 – Casa Rosetti, Câmpulung, Argeş; BC-II-a-A-00805 – Ansamblul conacului Rosetti, Căiuţi, Bacău; BC-II-m-B-00854 – Conacul Rosetti - Brăescu, azi Fundaţia Casa Copilului, Măgura, Bacău; BT-II-m-B-01995 – Conacul Rosetti, Ionăşeni, Botoşani etc.

³⁴ Radu Rosetti, *Ce am auzit ...*, pp. 27-28.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Sorin Iftimi, *Heraldică şi arhitectură*, în „Monumentul”, VII, Iaşi, Ed. Fundaţiei Axis, 2006, pp. 497-499.

³⁷ Mihai Dim. Sturdza, *Familiiile boiereşti din Moldova şi Ţara Românească*, vol. I, Bucureşti, Ed. Simetria, 2004, pp. 260-262.

³⁸ Octav-George Lecca, *Familiiile Boiereşti Române. Istoric genealogic*, Bucureşti, Ed. de Arte grafice şi Ed. Minerva, 1899, p. 33.

³⁹ Din traducerea în română a paginilor din Ducange referitoare la familia Balşici. Vezi Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, p. 258.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 262.

⁴¹ *Ibidem*.

istoria moșiei și conacului de la Pribești sunt Lupu Balș și fiica acestuia, Eliza Balș. Lupu Balș, mare logofăt, a cumpărat moșia undeva în deceniile 4-5 ale secolului al XIX-lea. Moșia nu rămâne multă vreme în proprietatea sa, acesta murind în anul 1844, moment în care domeniul de la Pribești trece prin moștenire în proprietatea Elizei Balș.

Eliza Balș (1853-1898) este fiica lui Lupu Balș și a celei de-a doua nevastă a acestuia, Eufrosina Ghika-Budești. A rămas în istorie ca fiind un personaj destul de controversat, în special din cauza vieții ei sentimentale foarte agitate. A fost măritată de două ori, prima oară cu Alexandru Moruzi și a doua oară cu Dumitru Beldiman, ambele căsătorii terminându-se prin divorț. După divorțul de cel de-al doilea soț, Eliza Balș pleacă în străinătate unde începe o nouă idilă cu un baron german din Viena cu care va avea un copil din flori. Nerecunoscut de către tatăl său natural, nici Eliza nu-și mai recunoaște propriul fiu, ulterior părăsindu-l. Din primele două căsătorii mai avusese patru copii, dintre care trei mor la vârste fragede. Cu Smaranda, singura fiică legitimă care îi supraviețuiește, Eliza Balș, care de-acum se autointitula „la comtesse Balche des Baux”⁴² are o relație foarte proastă și încearcă să o dezmoștenească⁴³. Pentru a evita ca fiica ei să intre în posesia averii ce i s-ar fi cuvenit, începe să vândă, în 1897, multe dintre proprietăți, printre care și moșia de la Pribești⁴⁴.

Anul 1897 reprezintă anul în care încetează legăturile familiilor Rosetti și Balș cu istoria conacului și locului de la Pribești, după o stăpânire de mai bine de două secole.

ANSAMBLUL CONACULUI

Ansamblul conacului Rosetti-Balș are în componență mai multe construcții. Cele mai importante, atât din punct de vedere istoric și al vechimii, cât și arhitectural și care sunt incluse în Lista Monumentelor Istorice din România, în grupa valorică A, de importanță națională, sunt Conacul Rosetti-Balș și Biserica „Nașterea Maicii Domnului”. Pe lângă aceste două clădiri, în componența ansamblului intră și alte construcții anexă, aflate în imediata apropiere a conacului.

Conacul Rosetti-Balș

Conacul în secolele XVII - XVIII

Primul document care atestă existența conacului de la Pribești îl reprezintă actul de cumpărare al moșiei de către Iordache Ruset la data de 14 noiembrie 1691. În ispisocul dat de Constantin Cantemir patru zile mai târziu este descrisă această moșie „cu casă...și pivniță de piatră”, fără a se da mai multe detalii despre construcție⁴⁵.

Se poate astfel argumenta că, deși într-o formă diferită față de ceea ce vedem astăzi, pe moșie exista o clădire de la o dată anterioară anului 1691, oricare dintre proprietarii de dinainte de Rosetești, Fortuna comisul, Nicolae Buhuș logofăt sau Darie spătarul, putând să fi ridicat acolo o reședință. Argumentul privind datarea din secolul al XVII-lea a unei prime faze a construcției este consolidat și de cercetarea arhitecturii clădirii. Astfel, alcătuirea spațială a pivniței, cât și arhitectura acesteia, cu ziduri de piatră și bolți de cărămidă, prezintă toate caracteristicile specifice secolului al XVII-lea. Cel mai probabil, pivnița este singurul spațiu datând din acest secol care se mai păstrează, nivelul locuibil de la parter părănd să fie ridicat într-o etapă ulterioară. Unul dintre argumentele cele mai plauzibile care sprijină această afirmație este acela al faptului că amprenta la sol a parterului este mai mare decât cea a subolului, zidul peretelui de nord de la parter sprijinind în afara celui al beciului. De asemenea, niciunul dintre zidurile interioare de la parter nu se suprapune peste cele de la subsol. Conform observațiilor făcute de arhitectul Liviu Brătuleanu în anii '90, și „zidăria peretelui nordic este neșesută cu peretele estic”, determinându-l pe acesta să atribuie parterul unei etape ulterioare⁴⁶. Aceste observații, cât și anumite date istorice duc la atribuirea zidirii parterului perioadei lui Iordache Ruset, mai exact primelor decenii ale secolului al XVIII-lea. Unul dintre argumentele care suțin această atribuire îl reprezintă inscripția care se găsește pe arcul gârliciului: „Această pivniță o au făcut dumnealui Iordache Rosetti, în senin și în negură teafăr”, inscripție cu caractere chirilice care menționează și un an, 1762. Totuși, această inscripție ne pune în față două contradicții cu alte date cunoscute: prima o reprezintă neconcordanța cu actul de cumpărare al moșiei din 1691, în care se stipulează clar existența deja a unei case cu pivnițe de piatră; cea de a doua este neconcordanța între anul 1762, cel în care s-ar putea înțelege că Iordache Rosetti ar fi construit casa, cu certitudinea istorică că la acea dată acesta nu mai era în viață. Putem presupune așadar, că la această din urmă dată, casa a suferit niște modificări, probabil mărirea și re compartimentarea întregului parter, moment în care a fost inscripționat textul respectiv, urmat de deviza familiei.

Nu avem date despre cum ar fi putut arăta clădirea în secolul al XVII-lea, înainte de extinderea parterului, însă studii ale mai multor cercetători privind arhitectura civilă a perioadei ne pot ajuta în formarea unei imagini orientative asupra aspectului construcției. Astfel, Grigore Ionescu descrie locuința boierească moldovenească de secol XVII ca având un parter înălțat, ridicat de obicei deasupra unor pivnițe spațioase boltite, cum este cazul și la Pribești. Volumul exterior grupa mai

⁴² După presupusa origine a familiei Balș din familia domnitoare Balsa din Muntenegru.

⁴³ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, pp. 290-291.

⁴⁴ Pe care o vinde, așa cum am arătat, lui Gheorghe Parpalea.

⁴⁵ C. Ungureanu, D. Șandru, C. Botez, I. Saizu, *op. cit.*, p. 176 *apud* Liviu

Brătuleanu, *op. cit.*, p. 89.

⁴⁶ Liviu Brătuleanu, *op. cit.*, p. 93.

multe încăperi, majoritatea acoperite cu bolți și dispuse de o parte și de alta a unei săli mediane. „Plastica decorativă a acestor clădiri se reducea în exterior la câteva elemente de detaliu – profile de socluri și cornișe, rame de uși și de ferestre, câteodată executate chiar de piatră. În interior se foloseau în mod curent pentru îmbrăcarea pereților unor încăperi plăcuțe de ceramică, smălțuite sau simplă și, către sfârșitul veacului, de bună seamă în urma contactului meșterilor moldoveni cu arta Țării Românești, bolți de intersecție cu lunete și ornamente de stuc, acestea împodobind de regulă bolțile, dar câteodată și pereții”⁴⁷. Această descriere rămâne valabilă și pentru arhitectura civilă moldovenească de început de secol XVIII, moment căruia i-a fost atribuită construcția parterului într-o formă asemănătoare celei de azi.

Unii autori, printre care și Grigore Ionescu, consideră planul conacului de la Pribești ca un derivat al locuinței țărănești tripartite⁴⁸. Cu toate acestea, există studii care argumentează mai degrabă o influență a arhitecturii rezidențiale din Țara Românească de la sfârșitul secolului al XVII-lea, lucru semnalat totuși și de Grigore Ionescu: „se foloseau [...], către sfârșitul veacului, de bună seamă în urma contactului meșterilor moldoveni cu arta Țării Românești [...]”⁴⁹. Astfel, Liviu Brătuleanu, într-un articol dedicat conacului de la Pribești, găsește asemănări, în special legate de forma planului, ordonată de două axe compoziționale, dar și de amplasarea asimetrică a foișorului pe fațada principală, care trimit la palatele brâncovenești de la Potlogi și Mogoșoaia sau la reședința lui Cornea Brăiloiu din Vădeni. Arhitectul duce asemănarea cu modelul muntenesc mai departe, presupunând posibilitatea existenței, în trecut, a unei loggii deschise pe fațada opusă intrării, în traveea centrală⁵⁰. Tot din zona de influență a Țării Românești ar putea fi și arcul de piatră, cu arhivoltă retrasă, al gârliciului⁵¹.

Conacul în secolul al XIX-lea în prima jumătate a sec. XX

Așa cum s-a argumentat mai sus, este de presupus că cea mai mare parte a clădirii datează din secolele XVII-XVIII, rezultând probabil în urma a două etape majore de construcție. Cu toate acestea, fără îndoială, și următorii proprietari, Lupu Balș sau fiica sa Eliza Balș

și mai apoi, Gheorghe Parpalea, au efectuat modificări, chiar transformări considerabile conacului. Probabil în timpul unuia dintre aceștia, casa a fost extinsă spre sud, întâi la nivelul pivniței și apoi cu mai multe încăperi la parter și una la etaj. Extinderea, dezvoltată pe o lățime de cca 6,5 m, avea la parter trei încăperi, legătura cu corpul vechi al conacului făcându-se printr-un gol care a înlocuit una dintre ferestrele laturii de sud. Etajul apare sub forma unui turn, de dimensiuni reduse, acest tip de extindere fiind caracteristic celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea⁵². Modificările sunt vizibile pe primul relevu care se păstrează în arhive, realizat de către arhitectul Ștefan Balș în jurul anului 1944⁵³ (fig. 3-5), cât și într-o imagine de la începutul anilor '40 păstrată în arhiva Institutului Național al Patrimoniului (fig. 2). Între momentul ~1944 și anul 1950 conacul suferă o transformare, prin eliminarea încăperii celei mai sudice de la parter. Acest lucru se observă făcând comparație între relevul realizat de Balș și un alt relevu realizat de către studenți ai Institutului de arhitectură⁵⁴ în anul 1950 (fig. 1, 6-14), pe cel din urmă nemaiapărând corpul menționat.

Conacul în a doua jumătate a sec. XX

Lucrările efectuate în anii 1950. Primele intervenții de restaurare la conacul Rosetti-Balș de care avem cunoștință sunt cele efectuate în anii 1953-1956, desfășurate în două etape.

Un prim proiect este realizat în anii 1953-1954. Astfel, în 1953, este dat avizul favorabil proiectului realizat de către arhitectul E. Costescu, în care se prevedeau următoarele lucrări: demolarea corpului nou de pe latura de sud și desfacerea ferestrelor de pe această latură, închise la acel moment, zidirea ferestrelor din capătul laturilor de est și de vest și refacerea acoperișului vechi al clădirii. Era prevăzută desfacerea zidăriei de-a lungul crăpăturilor existente și înlocuirea acestora cu zidărie nouă de cărămidă presată. Țesătura între cărămida veche și cea nouă trebuia făcută în strepi de legătură. În locurile în care avariile nu erau atât de semnificative încât să fie necesară înlocuirea și desfacerea cărămidii vechi, crăpăturile trebuiau injectate cu mortar de ciment cu adaos de lapte de var⁵⁵.

Dintr-un memoriu realizat de către arhitectul N. Sofronie în anul 1955, în vederea realizării unui proiect, aflăm care dintre lucrările propuse cu doi ani înainte au fost realizate, cât și date despre starea conacului la acel moment. Arhitectul menționează demolarea corpului dinspre sud al clădirii, anterior primei lui vizitei în 1954⁵⁶. Acel corp de clădire nu era legat de clădirea veche,

⁴⁷ Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București, Ed. Academiei, 1982, pp. 258-261.

⁴⁸ Exemple de autori și studii care consideră planul conacului de la Pribești ca un derivat al locuinței țărănești tripartite: Gheorghe Curinschi-Vorona, *Istoria arhitecturii în România*, București, Ed. Tehnică, 1981, p. 203 și Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 362.

⁴⁹ Grigore Ionescu, *op. cit.*, pp. 258-261.

⁵⁰ În cazul în care această loggie a existat, a fost închisă la un moment dat, ea neapărând în primele relevee făcute în anii '40 - '50. Cel mai probabil, însă, este existența pe această latură a unui foișor, așa cum o dovedesc studiile și cercetările ulterioare, și care de altfel a fost reconstituit în timpul restaurărilor din anii '90.

⁵¹ Mihai Ispir, *op. cit.*, p. 46.

⁵² Conform aprecierilor d-lui arh. Liviu Brătuleanu (iunie 2016).

⁵³ Arhiva INP, Fond CMI, Dosar nr. 898 – Pribești, conac Rosetti Balș. Relevu, cca. 1944, autor Ștefan Balș.

⁵⁴ Astăzi Universitatea de arhitectură și urbanism „Ion Mincu” din București.

⁵⁵ Arhiva INP, Fond DMI, Dosar nr. 7349 – Casa Rosetti – Balș.

⁵⁶ Este vorba despre corpul cu etaj adăugat pe latura de sud cu aproximativ

Fig. 2. Vedere asupra corpului de sud (construit la sf. de sec. XIX - înc. de sec. XX și dărâmat în timpul intervențiilor din anii 1953), cca 1940

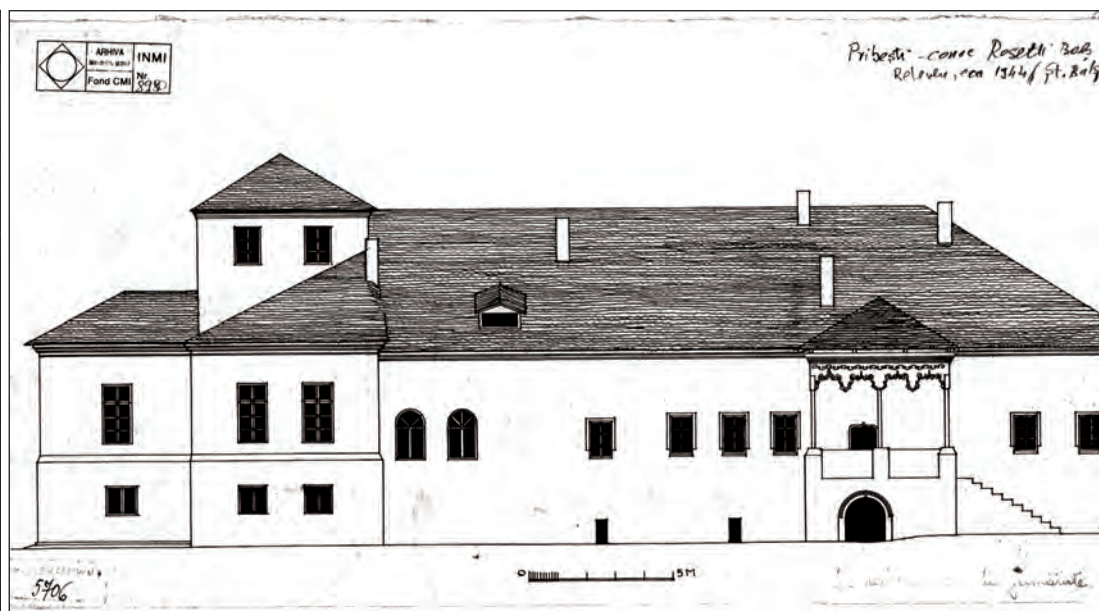

Fig. 3. Fațada principală - Releveu, cca 1944 (autor: arh. Ștefan Balș)

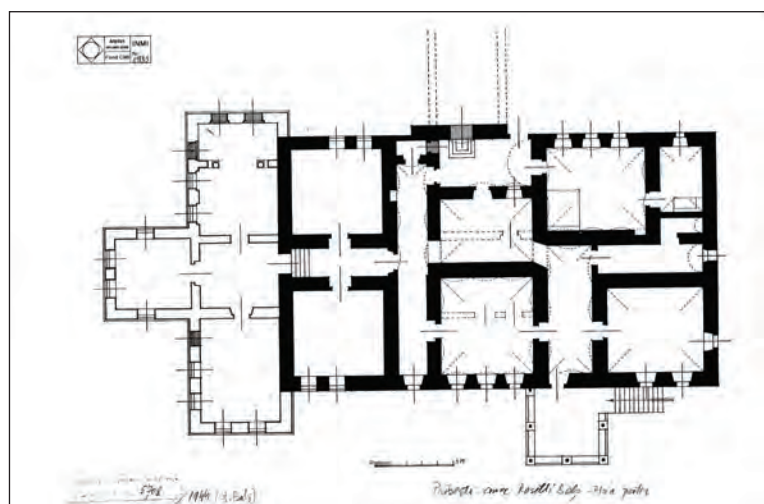

Fig. 4. Plan parter - Releveu cca 1944 (autor: arh. Ștefan Balș)

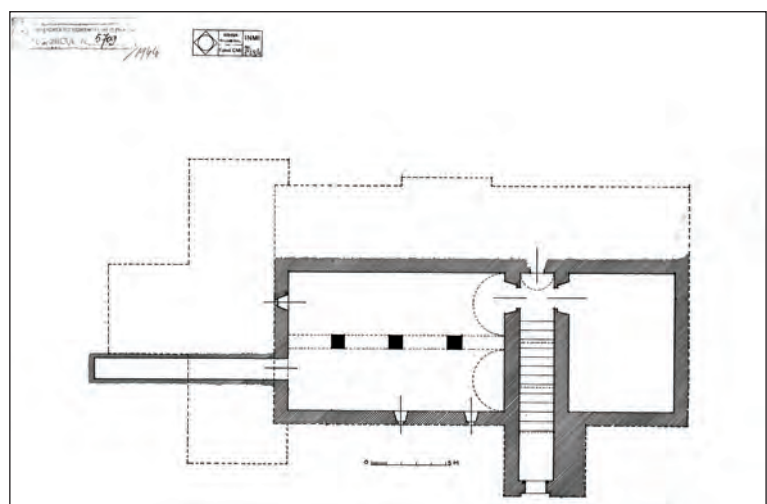

Fig. 5. Plan subsol - Releveu, cca 1944 (autor: arh. Ștefan Balș)

tencuiala exterioară fiind intactă la punctele de contact cu pereții clădirii vechi. După demolare s-a constatat că latura de sud păstra încă golurile de ferestre ale parterului, cu ancadramentele originale din piatră, similare cu golurile pivniței. În 1954 clădirea avea la parter patru camere de locuit, o bucătărie, o baie și alte coridoare și anexe, iar la subsol existau trei încăperi și o casă a scării. Din sondajele făcute la pereți se constatare că aceștia fuseseră inițial zidiți din piatră, ulterior fiind completați cu cărămidă în acele locuri în care suferiseră degradări. Șarpanta era din lemn de tei și brad, iar învelitoarea din șindrilă, dar „executate fără nici o îndemânare din partea meșterilor și mai ales șarpanta destul de grosolan ca pentru o clădire servind a magazie”⁵⁷. La acel moment

încă se mai păstra un ancadrament original din piatră complet, cât și o porțiune de toc de ușă din stejar cu partea superioară în plin cintru, sculptat cu motive *turco-maure*⁵⁸. Majoritatea golurilor de uși și ferestre păstrau ancadramente din piatră profilată, fără a exista însă tâmplării sau grilaje de fier. Multe dintre bolți erau complet prăbușite. Lipseau cu desăvârșire pardoseli, treptele scării, cât și cea mai mare parte a tencuielilor pe pereți și bolți⁵⁹.

acestui din urmă că toate clădirile vechi aveau învelitoare din șindrilă. Potrivit mărturiilor adunate de către arhitect de la bătrânii satului, înainte fusese acoperit cu o învelitoare de tablă de zinc, cu dimensiunile de 0,20 m x 0,35 m. În același memoriu, N. Sofronie apreciază că la origine, cel mai probabil, învelitoarea fusese realizată cu olane. Arhiva INP, Fond DMI, Dosar nr. 7349 – Casa Rosetti – Balș, Memoriul arhitectului N. Sofronie din anul 1955.

⁵⁸ Arhiva INP, Fond DMI, Dosar nr. 7349 – Casa Rosetti – Balș, Memoriul arhitectului N. Sofronie din anul 1955.

⁵⁹ *Ibidem*.

50 de ani înainte.

⁵⁷ Potrivit aprecierilor lui N. Sofronie, învelitoarea de șindrilă fusese realezată de către vechiul proprietar Gheorghe Parpalea, în urma convingerii

conacul din pribești

Fig. 6. Perspectivă - Releveu, 1950 (autori: stud. arh. C. Frumuzache, I. Antonescu, Ivonne Goldenberg, Raul Sorin)

Astfel, este inițiat un al doilea proiect de restaurare prin care s-au propus următoarele lucrări: subzidiri la fundații cu mortar de ciment; completarea zidăriei până la căpriori; tencuitul pereților exteriori și interiori; renunțarea la soclul în piatră aparentă; realizarea unui trotuar din piatră cu bordură în jurul clădirii; completarea pridvorului acolo unde lipseau piese; refacerea bolților și pereților distruși; refacerea ușilor, ferestrelor, cât și a ancadramentelor de piatră; realizarea pardoselilor din dulapi de stejar în camere și din dale de cărămidă în antreuri, coridoare, bucătărie și baie; montarea în ancadramentul de piatră al golurilor pivniței a unor grile de fier forjat; executarea feroneriei la uși și ferestre din fier forjat⁶⁰.

După aprobarea proiectului s-au început lucrările, dar acestea au fost ulterior oprite din lipsa fondurilor. Intervențiile executate în această etapă, nefiind finalizate, au dus, în scurt timp, la o degradare din ce în ce mai accentuată a monumentului (fig. 15-17). Într-un proces verbal al lui Andrei Condurache, delegat al Academiei R.P.R.⁶¹ din 1958, este declarat faptul că

„antreprenorul ce și-a luat sarcina de a le restaura, a făcut o lucrare absolut de mântuială și fără să i se facă o recepție serioasă. [...] din materialele atât de lemnărie și mai ales cele de ferărie cu care urma să se facă legătura zidurilor, au fost ridicate și duse în Pribești. Zidurile nu au mai fost legate cu cercuri de fier, așa cum era prevăzut în plan, astfel că o parte din zidăria din spate spre apus, fiind deplasată, sunt sprijinite cu chingi și proptele de lemn și credem că nu e departe vremea când vor începe a se surpa. Acoperământul fiind de carton, s-a găurit în nenumărate locuri, astfel că apa din zăpadă și ploaie scurgându-se prin pod în interiorul camerilor cât și pe pereți, contribuie și ea la surparea acestui acaret atât de important din punct de vedere istoric.”⁶² În timpul acelorăși intervenții efectuate în anii 1954-55, pridvorul (grinzi și stâlpi) a fost demontat de întreprinderea care executa lucrările și depozitat în condiții proaste, ulterior urma acestora fiind pierdută⁶³.

În anii 1958 și 1959 sunt inițiate mai multe adrese către Direcția Monumentelor Istorice, cerându-se relu-

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Academia R.P.R. era proprietar al conacului la acel moment.

⁶² Arhiva INP, Fond DMI, Dosar nr. 7349 – Casa Rosetti-Balș.

⁶³ Potrivit corespondenței efectuate între anii 1955 - 1964. Arhiva INP, Fond DMI, Proiect nr. Dosar – Casa Rosetti – Balș.

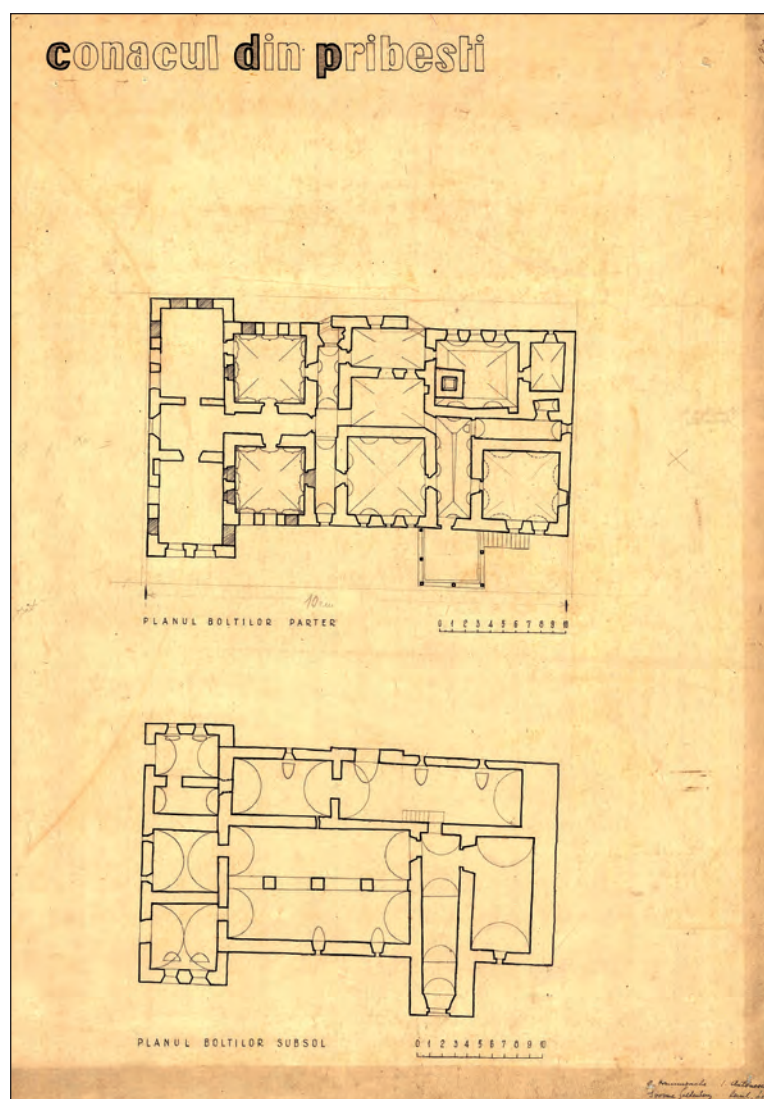

Fig. 7. Plan parter și plan subsol - Releveu, 1950 (autori: sud. arh. C. Frumuzache, I. Antonescu, Ivonne Goldenberg, Raul Sorin)

area lucrărilor de restaurare la conacul din Pribești, în vederea refuncționalizării acestuia. În acest scop a fost propusă funcțiunea de Cămin Cultural, o bibliotecă cu săli de lectură, un muzeu de științe naturale și „alte multe ce vor mai necesita pentru ridicarea poporului”⁶⁴.

Lucrări efectuate în anii 1970. Abia în anul 1974, moment în care conacul aparținea de C.A.P. – Pribești, se inițiază noi lucrări de intervenție, așa cum rezultă din dosarele păstrate în arhiva Institutului Național al Patrimoniului, conținând atât corespondență, cât și studii, relevee și proiecte de restaurare⁶⁵. La acel moment, după ce fusese folosită pe post de depozit, casa se afla în continuare într-o avansată stare de degradare: șarpanta de lemn cu învelitoare de tablă era grav deteriorată, zidurile erau fisurate și aveau dislocări parțiale, foișorul de pe latura de est era în cea mai mare parte distrus, iar tâmplăria și pardoselile erau complet degradate⁶⁶. Multe dintre ferestre erau astupate cu cărămizi de umplutură, inclusiv la subsol păstrându-se deschise doar patru goluri de ventilație spre est, restul fiind închise. Astfel,

s-au propus „lucrări de restaurare și reparații capitale - subzidiri: consolidări de fundații, ziduri și bolți (plombări, injectări cu ciment, centuri de beton armat, eventuale suprabetonări etc.); înlocuirea șarpantei cu refolosirea pieselor de lemn nedegradate; învelitoare de tablă; refacerea chenarelor din piatră în forma originală la goluri; pardoseli; tâmplărie nouă; tencuieli, vopsitorii și zugrăveli; refacerea foișorului în forma inițială; refacerea sobelor; decapări și nivelări de teren în jurul clădirii; trotuare și trepte etc.”⁶⁷. În urma cercetărilor de arhitectură efectuate la acel moment, s-a constatat că pe fațada de vest existau două goluri mari față de golul central al unui decroș, dar al căror rol nu a putut fi determinat în acel moment. Deoarece unul dintre goluri dădea direct în vestibul, concluzia a fost că rolul acestuia ar fi putut fi cel al unei intrări ce putea fi accesibilă doar printr-o scară exterioară. Cercetările efectuate la acel moment nu au putut duce la o concluzie definitivă legată de cel de-al doilea gol⁶⁸. Funcțiunea vizată atunci era cea a unui muzeu cu profil de agricultură. Prin proiect se propuneau ca funcțiuni: pentru subsol – un centru de învechire a vinurilor, cu sală de prezentare și degustări și colecții de vinuri îmbuteliate sau în butoaie, iar pentru parter – spațiu destinat unei expoziții cu profil mixt⁶⁹. În acest scop s-au propus lucrări de „instalații interioare (electrice cu paratrăsnet și sanitare), dotări și mobilier”, iar pentru exterior, „nivelări și decapări de pământ, alei pietonale și carosabile; înierbări și plantații, împrejmuire și eventual demolări de clădiri anexe nefolosite; instalații electrice exterioare”⁷⁰. Din cauza terenului foarte prost al zonei (macroporic), s-a interzis aducerea oricăror surse de apă în clădire, propunându-se a se folosi în continuare fântâna existentă în apropiere⁷¹.

Lucrări efectuate în anii 1990. În anul 1991, conacul intră în proprietatea statului, dreptul de administrare revenind Oficiului Național al Monumentelor Istorice de sub Ministerul Culturii și Cultelor⁷² (astăzi Institutul Național al Patrimoniului). În acest context, începe o nouă serie de intervenții asupra conacului. Nu se știe cu exactitate care dintre lucrările propuse în etapa anterioară au fost duse la bun sfârșit, cert este însă că, asemenea situației din anii '70, conacul se afla în continuare într-o stare avansată de degradare, fără șarpantă și cu multe dintre bolțile de peste parter

⁶⁷ Extras din tema de proiectare din anul 1974 privind restaurarea Casei Rosetti-Balș; Arhiva INP, Fond DMI, Dosar nr. 7349 – Casa Rosetti-Balș, f. 8.

⁶⁸ Arhiva INP, Fond DMI, Dosar nr. 7352 – Casa Rosetti-Balș, Proiect 4646/1974.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Extras din tema de proiectare din anul 1974 privind restaurarea Casei Rosetti – Balș; Arhiva INP, Fond DMI, Dosar nr. 7349 – Casa Rosetti-Balș, f. 8.

⁷¹ Arhiva INP, Fond DMI, Dosar nr. 7352 – Casa Rosetti-Balș, Proiect 4646/1974.

⁷² Astăzi Institutul Național al Patrimoniului; Decizia nr. 348 din 09.08.1991, Proces verbal de predare-primire nr. 6079/1991 cf. Extrasului de Carte Funciară nr. 24014/23.05.2016, emis de către Oficiul de Cadastru și Publicitate Imobiliară Vaslui.

⁶⁴ Arhiva INP, Fond DMI, Dosar nr. 7349 – Casa Rosetti-Balș.

⁶⁵ Arhiva INP, Fond DMI, Dosare: 7349, 7349 bis, 7350, 7352, 7353.

⁶⁶ Arhiva INP, Fond DMI, Dosar nr. 7349 – Casa Rosetti-Balș.

prăbușite. În anii 1992-1993 au fost efectuate noi studii, cât și săpături arheologice⁷³, cu scopul final al realizării unui nou proiect de restaurare. Sondajele arheologice au permis observații privind particularități ale construcției edificiului, ajutând la determinarea etapelor de construcție semnificative, cât și a unora dintre caracteristicile arhitecturale.

Intervențiile propuse⁷⁴, în special cele legate de rezistență, s-au dovedit a fi destul de agresive asupra monumentului în timp. În articolul Simonei Tacu⁷⁵, inginer șef al proiectului, sunt prezentate lucrările executate, printre acestea numărându-se: rețeseri și injectări pe structura de zidărie pentru înlocuirea centurilor de lemn putrezite (existente) datorită factorilor fizico-atmosferici și pentru închiderea fisurilor mari de peste golurile ferestrelor; subzidirea fundațiilor pe zonele fundate pe stratul vegetal (respectiv în zona fără subsol) și la refacerea foișorului de est și de vest; un sistem de centuri, grinzi de beton armat între pardoseală și extradadosul bolților de peste parter, precum și suprabetonarea bolților de peste subsol având în vedere că unele ziduri interioare de la parter sunt decalate față de cele de la subsol; un sistem de centuri tiranți în pod precum și refacerea bolților căzute cu grosimea minimă posibilă și suprabetonarea totală a acestora și parțială a celor existente. Această lucrare s-a executat după ce în prealabil au fost injectate și reparate zonele afectate ale bolților de cărămidă. S-a creat astfel la nivelul podului o șabla rigidă pentru coordonarea tendințelor de deplasare laterală a elementelor ansamblului; reconstituirea foișoarelor; refacerea ancadramentelor de piatră și a șarpantei.

Biserica „Nașterea Maicii Domnului”

Aflată spre sudul conacului, la o distanță de aproximativ 120 de metri față de acesta, biserica cu hramul „Nașterea Maicii Domnului” (fig. 22) a fost construită în secolul al XIX-lea, cel mai probabil de către Lupu Balș.

Datarea bisericii poate fi stabilită în deceniile 4-5 ale aceluși secol, cele câteva date despre anul exact al ridicării ei oferind informații diferite. Astfel, potrivit *Marelui dicționar geografic al României* al lui George Ioan Lahovari, biserica ar fi fost construită la 1838, de către Lupu Balș, având în anul 1902, data redactării dicționarului, un preot și doi cântăreți⁷⁶. Pe de altă parte, alte surse datează ridicarea bisericii în jurul anului 1844, ca paraclis al noii curți achiziționate de către Lupu Balș⁷⁷.

⁷³ Raportul cercetărilor arheologice a fost publicat sub forma unui articol: Gheorghe I. Cantacuzino, *Sondaje arheologice de la conacul Rosetti - Balș din Pribești*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, anul IV, nr. 3-4/1993, București, pp. 23-28.

⁷⁴ Arhiva INP, Fond DMSI, Dosare Casa Rosetti-Balș, 1993-1995.

⁷⁵ Simona Tacu, *Conacul Rosetti-Balș (comuna Pribești, județul Vaslui)*, în „Monumentul - tradiție și viitor”, nr. 1, 2000, pp. 115-116.

⁷⁶ George Ioan Lahovari, *Marele dicționar geografic al României - alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe*, vol. V, București, Stab. Grafic J. V. Socec, 1902, p. 97.

⁷⁷ <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=13007>, accesat la

Fig. 8. Detaliu capitel piatră (găsit îngropat în pivnița conacului) - Releveu, 1950 (autori: stud. arh. C. Frumuzache, I. Antonescu, Ivonne Goldenberg, Raul Sorin)

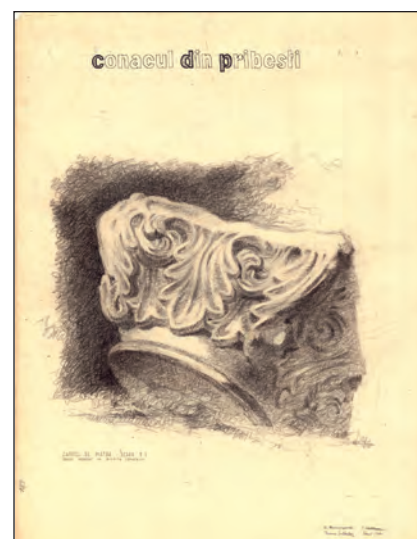

Fig. 9. Fațada principală principală - Releveu, 1950 (autori: stud. arh. C. Frumuzache, I. Antonescu, Ivonne Goldenberg, Raul Sorin)

Nicolae Stoicescu datează biserica în sec. al XVIII-lea, dar ca având hramul „Sf. Nicolae” și fiind întemeiată de familia Rosetti⁷⁸. Atribuirea ctitoriei familiei Rosetti este cel mai probabil eronată, confuzia putând veni din faptul că, pe locul actualei biserici, exista, așa cum arată chiar surse⁷⁹ citate în *Repertoriul bibliografic al localităților*

09.06.2016.

⁷⁸ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția patrimoniului cultural național, Biblioteca monumentelor istorice din România, 1974, p. 664.

⁷⁹ „Analele Basarabiei” (A.B.), 1935, p. 307 – documente din 1788 amintind

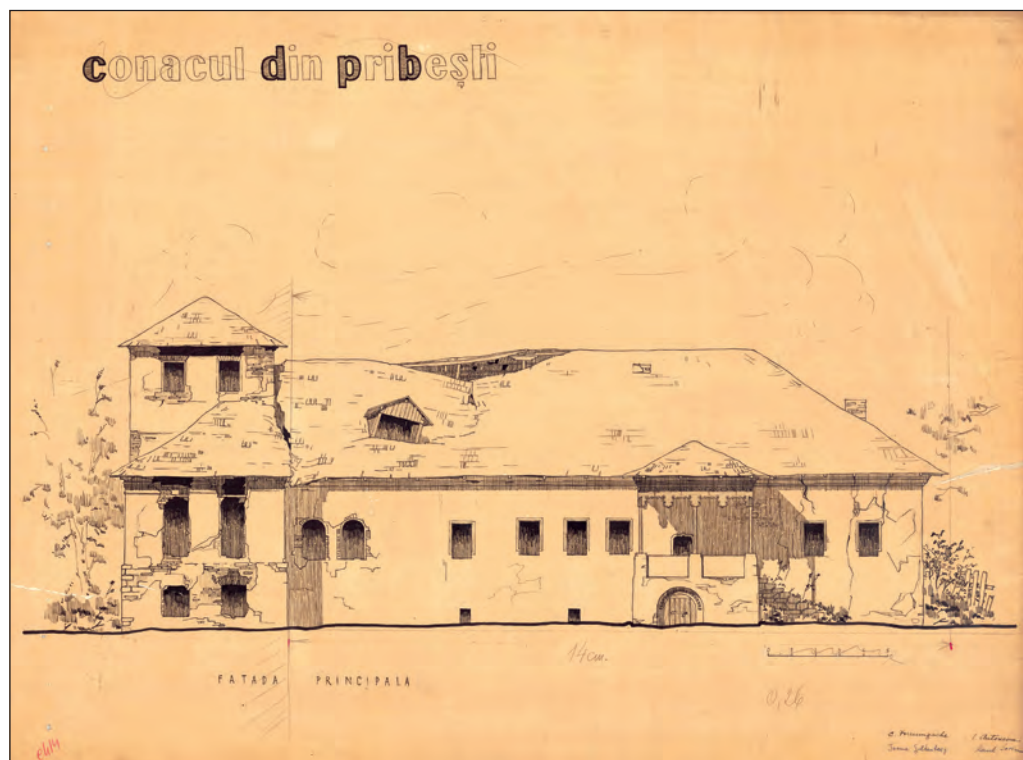

Fig. 10. Fațadă nord și fațadă sud - Releveu, 1950 (autori: stud. arh. C. Frumuzache, I. Antonescu, Ivonne Goldenberg, Raul Sorin)

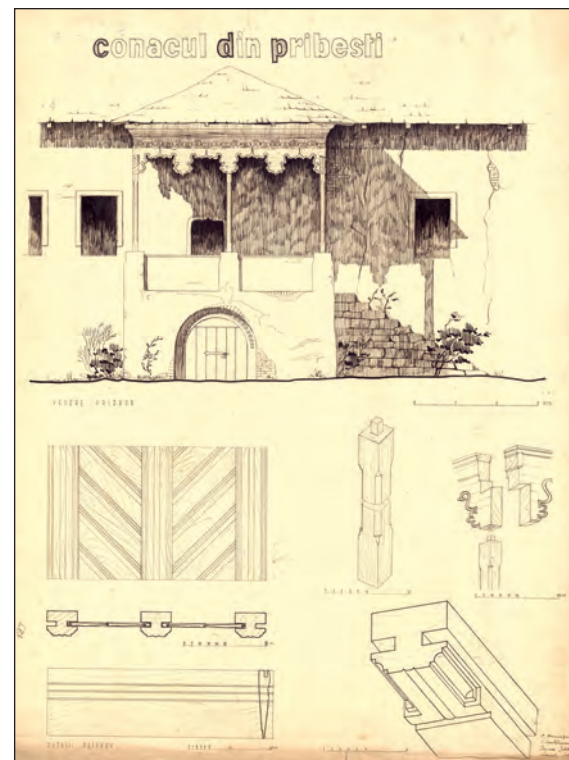

Fig. 11. Fațadă și detalii ale foișorului de est - Releveu, 1950 (autori: stud. arh. C. Frumuzache, I. Antonescu, Ivonne Goldenberg, Raul Sorin)

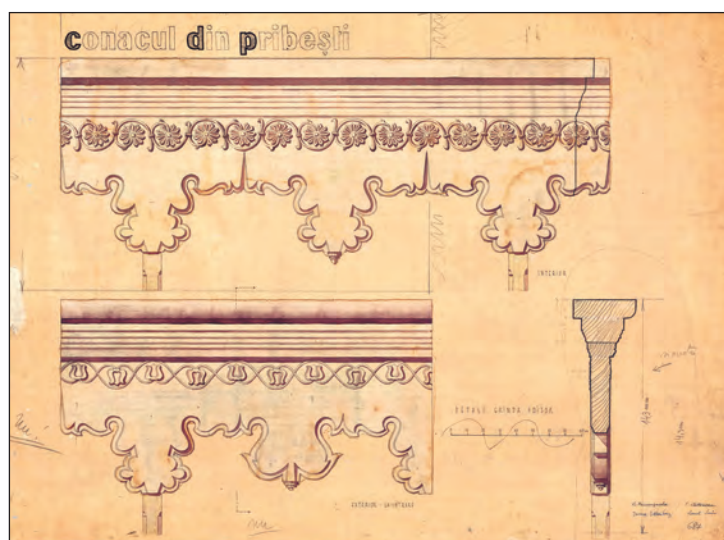

Fig. 12. Detalii ale foișorului de est - Releveu, 1950 (autori: stud. arh. C. Frumuzache, I. Antonescu, Ivonne Goldenberg, Raul Sorin)

Fig. 13. Interioare - Perspectiva unei bolți văzute din pod / Perspectivă cuptor - Releveu, 1950 (autori: stud. arh. C. Frumuzache, I. Antonescu, Ivonne Goldenberg, Raul Sorin)

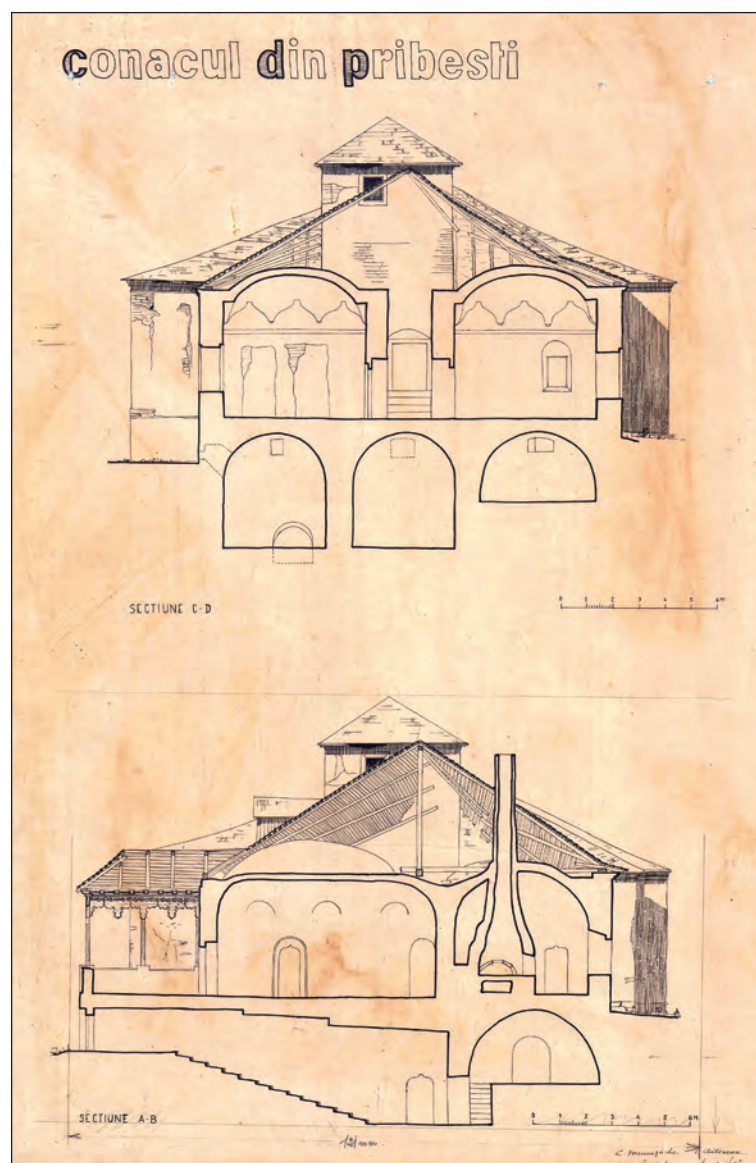

Fig. 14. Secțiuni transversale - Releveu, 1950 (autori: stud. arh. C. Frumuzache, I. Antonescu, Ivonne Goldenberg, Raul Sorin)

Fig. 15. Vedere a fațadei principale (dinspre nord-est), 1960

Fig. 16. Vedere dinspre vest, 1960

Fig. 17. Vedere dinspre vest, 1960

și monumentelor medievale din Moldova al lui Nicolae Stoicescu, o biserică mai veche ctitorită de această familie. Pe baza informațiilor deținute în acest moment, cât și a datelor istorice certificate de documente, suntem înclinați să considerăm ca cea mai plauzibilă varianta în

de biserica familiei Roset; „Buletinul Comisiunii Istorice”, v. VIII, p. 8 – documente din 1765; A.B., 1931, p. 202 – documente din 1809; „Anuarul Episcopiei Huși”, 1934 (p. 81), 1935 (p. 107), 1936 (p. 120), 1938 (p. 191) – documente referitoare la biserica Sf. Paraschiva apud Nicolae Stoicescu, Repertoriul bibliografic..., pp. 664-665.

care ctitorul bisericii este Lupu Balș. Probabil acesta a construit biserica la scurt timp după ce achiziționează de la familia Rosetti întreaga moșie, asta însemnând undeva între anii 1841-1844. Fără îndoială, cercetările asupra acestui subiect rămân deschise, necesitând o revenire.

Se pare că biserica a suferit reparații în anii 1905, 1927 (înlocuirea învelitorii de șindrilă cu tablă), 1957 (refacerea turlei), 1990 – 1991 (reparații în interior și exterior), 1992 – 1993 (pictarea în frescă a interiorului de către pictorul Cosa Costică sub pastorirea preotului paroh Rebegea Mihai) și, cel mai recent, în anul 1994⁸⁰.

Alte construcții

Niciuna dintre construcțiile anexă care se mai păstrează pe domeniul de la Pribești nu este clasată ca monument istoric. Aceste construcții sunt o anexă principală, un hambar⁸¹ și o fântână de piatră.

Anexa principală (fig. 23) se află în partea nord-vest a conacului și este o clădire cu un singur nivel, datând cel mai probabil de la sf. secolului XIX – înc. sec. XX. Este construită din cărămidă, cu planșee și șarpantă de lemn și învelită cu tablă. În timpul intervențiilor de urgență efectuate în anii '90 au fost propuse lucrări și pentru acest corp de clădire, care însă nu au mai fost realizate. Astăzi este într-o stare gravă de degradare.

Hambarul (fig. 24) se află spre nord față de conac, după anexa principală. Are o vechime de cel puțin șapte decenii, el regăsindu-se pe releveul realizat de către studenții Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” în 1950. Nu există informații despre posibile intervenții efectuate la această clădire, similar cu anexa principală, hambarul aflându-se într-o stare apreciabilă de degradare.

Fântâna se găsește la vest față de conac. Este realizată din piatră fățuită grosier, zidită circular. Partea superioară a fost refăcută, probabil în perioada regimului comunist, atunci când conacul era sediul C.A.P.-ului Pribești.

STAREA ACTUALĂ A CONACULUI⁸²

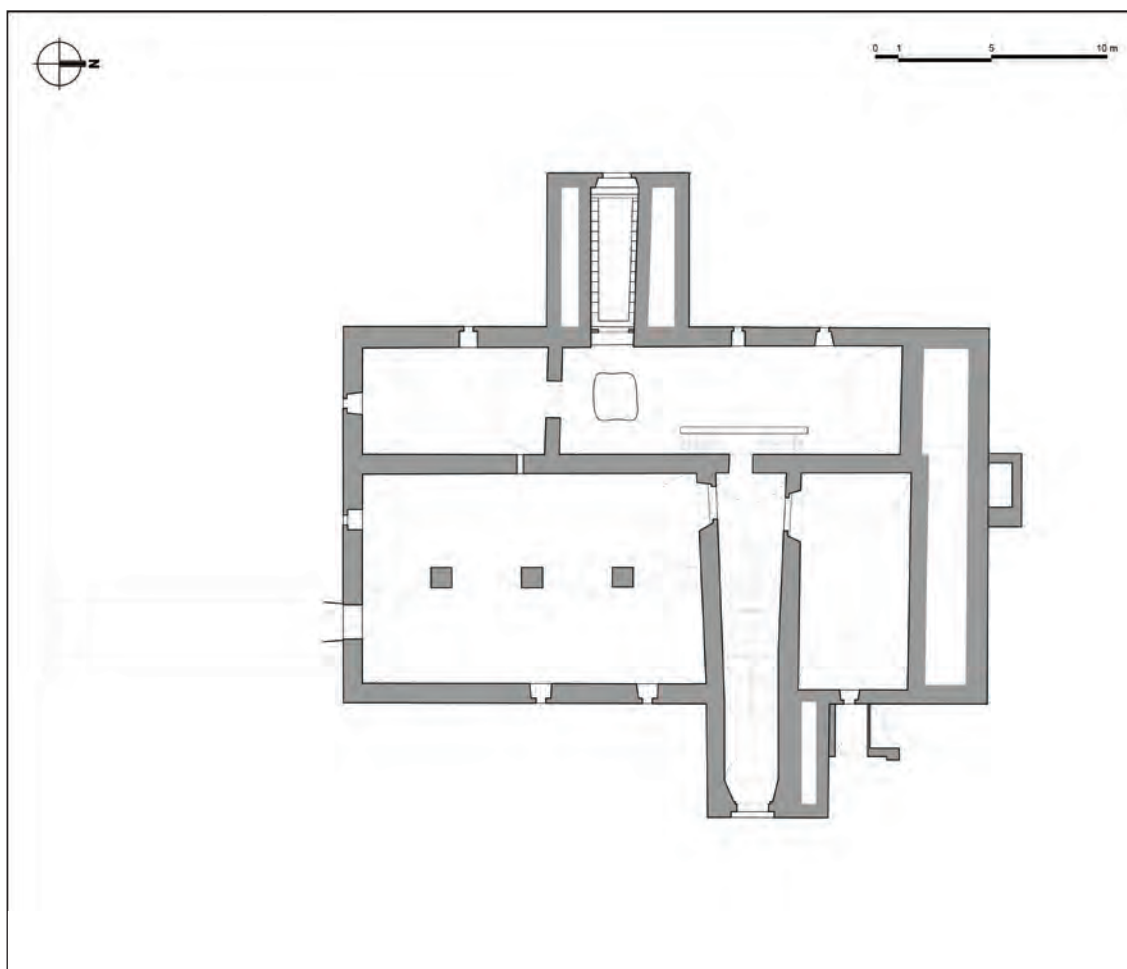
Configurația volumetrică și plastica arhitecturală exterioară

Construcția este așezată pe un teren ce prezintă o ușoară înclinare de la vest spre est, fiind amplasată paralel curbilor de nivel. Clădirea se constituie într-un singur volum, pe un plan rectangular, cu elemente decorative foarte simple, monotonia fiind ruptă de prezența a două foișoare pe fațadele de est și de vest. Construcția are subsol, parter și un pod cuprins într-o

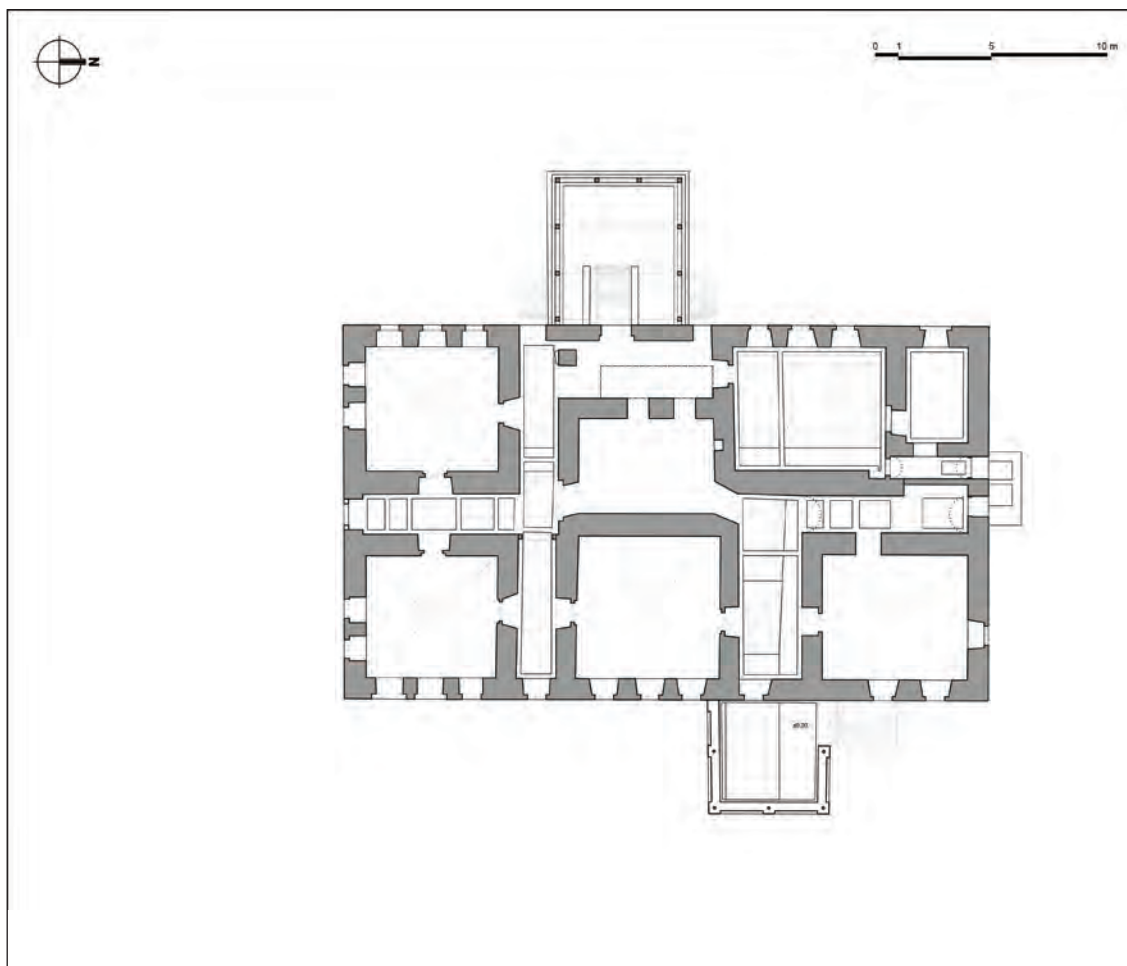
⁸⁰ <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=13007>, accesat la 09.06.2016.

⁸¹ Această construcție nu se află în administrarea Ministerului Culturii prin Institutul Național al Patrimoniului.

⁸² Pentru starea actuală a conacului V. Releveul realizat în anul 2016 (fig. 18 - 20), cât și imaginile actuale ale acestuia (fig. 21-31).

*Fig. 18. Plan subsol – după Releveu, 2016
(șef proiect: arh. Petru Mortu, relevat și desenat: Alexandru Găgiu, Alexandra Teodor)*

*Fig. 19. Plan parter – după Releveu, 2016
(șef proiect: arh. Petru Mortu, relevat și desenat: Alexandru Găgiu, Alexandra Teodor)*

Fig. 20. Fațadă est și fațadă vest –
Releveu, 2016
(șef proiect: arh. Petru Mortu,
relevat și desenat: Alexandru Găgiu,
Alexandra Teodor)

șarpantă de lemn, învelită cu tablă zincată.

Fațada de est este cea principală, aici fiind accesurile principale ale parterului și pivniței. Este caracterizată de un foișor așezat asimetric (mult spre dreapta față de axul central al fațadei), la care se accede printr-o scară paralelă și alipită peretelui fațadei. Foișorul este într-o stare avansată de degradare, peste această zonă lipsind cu desăvârșire acoperișul. Nu se păstrează elementele originale ale foișorului⁸³. De sub foișor pornește gârliciul de acces în pivniță. Golul gârliciului este marcat de un ancadrament în piatră, pe arcul semicircular găsindu-se un element decorativ cu o semnificativă valoare istorică, și anume inscripția familiei Rosetti: „Această pivniță o au făcut dumnealui Iordache Rosetti, În senin și în negură teafăr”⁸⁴, redată cu caractere chirilice. Golurile ferestrelor, majoritatea de formă dreptunghiulară, sunt încadrate cu chenare de piatră, acoperite parțial cu tencuială. Un singur gol de la nivelul parterului, al doilea dinspre stânga fațadei, este închis la partea superioară într-un arc semicilindric. Golul ușii de acces în zona parterului este de asemenea încadrat într-un chenar cu profil lat de piatră, terminat, la partea superioară, în acoladă⁸⁵.

⁸³ În timpul lucrărilor din anii '90 au fost realizate niște coloane de piatră pentru acest foișor. În prezent ele sunt dislocate de la locul lor și se află pe terenul conacului, la câțiva metri de foișor. Anterior, conform releveelor din anii '50 și '70, foișorul era alcătuit din elemente de lemn.

⁸⁴ „În senin și în negură teafăr” reprezintă deviza familiei Rosetti.

⁸⁵ Așa cum remarcă Mihai Ispir, această acoladă, cu săgeată extrem de redusă,

Fațada de sud este tratată cel mai simplu. Este caracterizată de prezența a cinci goluri de ferestre la nivelul parterului, de formă dreptunghiulară și încă trei goluri mici, de formă pătrată, la nivelul subsolului înălțat. Poziția golurilor de la subsol nu corespunde cu poziția niciunuia dintre golurile parterului. Atât golurile de la parter, cât și cele de subsol, sunt încadrate de chenare late, de piatră.

Fațada de vest are ca element dominant foișorul deschis, de dimensiuni considerabile, așezat nesimetric față de axul central al fațadei, similar cu situația de pe fațada de est. Acest foișor nu exista în releveele din anii '50 și '70, fiind construit în întregime în timpul lucrărilor de restaurare întreprinse în anii '90. Decizia de a reconstrui foișorul a avut la bază, în primul rând, sondajele arheologice, dar și studiile și cercetările arhitecturale realizate atunci. Toate acestea au dus la concluzia că, în locul unde se află astăzi foișorul reconstruit, a existat un foișor datând din secolul al XVIII-lea, ce se regăsea de altfel la majoritatea construcțiilor civile contemporane. Foișorul, cât și mare parte a fațadei (mai mult de două treimi înspre vest) sunt ordonate de un ax de compoziție, care este în același timp și ax de simetrie. Astfel, de o parte și de alta a foișorului există două scări simetrice ce duc spre două goluri de ușă de acces la nivelul parterului. În continuarea acestor două goluri de ușă există, atât spre

aproape de orizontală, duce cu gândul, între altele, la arhitectura goticului târziu polonez în cadrul căreia se regăsește în repetate rânduri. Vezi Mihai Ispir, *op. cit.*, p. 50.

stânga, cât și spre dreapta, câte trei goluri de ferestre așezate simetric, de formă dreptunghiulară, încadrate, asemenea golurilor de pe celelalte fațade, de chenare late din piatră. Deși poziția golurilor este simetrică, între ele există deosebiri la nivel de detaliu, având forme și dimensiuni ușor neregulate și diferite. Simetria fațadei este oprită prin prezența, numai în partea din dreapta, a unui alt gol de fereastră, terminat la partea superioară în arc în plin cintru. Sub foișor există un gârlici al unui acces secundar în pivniță.

Fațada de nord este tratată, asemenea celei sudice, într-un mod foarte simplu. Spre dreapta există un singur gol de fereastră, de formă dreptunghiulară, încadrat de un chenar lat de piatră. Dispuse aproape central pe fațadă există alte două goluri, de uși, foarte strâmte, terminate în arce în plin cintru. Deasupra lor, așezat aproape central, există un gol foarte mic, terminat de asemenea cu un arc semicircular. În proiectul propus în arhitectul P. Felican în 1993 se dădea posibilitatea unui acces printr-o scară de lemn amplasată spre stânga, paralel și alipit fațadei⁸⁶. La aceste uși de la nivelul parterului se accede printr-o platformă înălțată de la sol, de dimensiuni reduse, pe zona căreia există și o prelungire a acoperișului.

Niciunul dintre golurile ferestrelor nu păstrează tâmplăria și implicit nu este nici închis, fapt ce permite de asemenea infiltrarea apelor în pereți și în interiorul construcției. Există urme ale unor grilaje metalice, astăzi păstrându-se, doar la unele dintre ferestre, golurile acestora în ancadramentele de piatră.

Trebuie menționată starea avansată de degradare a fațadelor, în special a fațadei de est cu foișorul de acces principal. Zonele cele mai afectate sunt aceleași unde învelitoarea prezintă deteriorări, permițând infiltrarea apei pluviale și capilare pe o perioadă îndelungată. Astfel, zona cu degradări maxime este cea care corespunde foișorului de est, unde lipsa totală a acoperișului a determinat căderea în totalitate a tencuielii, dar și avarii în interiorul structurii pereților. Degradări ale finisajelor au fost produse de atacuri biologice, săruri cristalizate, dizolvări sau exfolieri ale straturilor de zugrăveală. Lipsa întreținerilor curente accentuează imaginea deteriorată. La această percepție se adaugă intervențiile făcute după anii 1950, intervenții de cele mai multe ori necorespunzătoare pentru o clădire de secol XVII-XVIII, precum injectări pe zonele fisurate cu mortar de ciment sau execuțiile neglijente.

Configurarea planului și plastica interioară

Construcția conacului este organizată pe două niveluri, parter și subsol, principiul de compoziție al fațadelor găsindu-și corespondent la nivelul organizării planurilor.

Subsolul, de formă dreptunghiulară în plan, are în

compunere patru încăperi, toate boltite în leagăn, fără arce dublouri. Accesul se face prin două gârliciuri, poziționate sub fiecare dintre cele două foișoare de pe fațadele de est și de vest. Cele două încăperi corespunzând fațadei principale au cota nivelului de călcare cu cca. 1,50 m mai jos decât cele două din partea din partea opusă. Remarcabil este spațiul din stânga gârliciului de pe fațada de est, divizat de o arcadă în două travei longitudinale, fiecare acoperită cu o boltă în leagăn. Pe latura sudică a beciului există un coridor subteran boltit, în pantă, practicabil pe o lungime de cca 12 metri⁸⁷. Pe latura sudică a axistat în trecut și o a treia porțiune de beci, corespunzând corpului de clădire demolat în 1954. Nivelul de călcare al acestui spațiu pare să fi fost cu cca. 1,5 – 2 m mai jos decât cota minimă a beciului⁸⁸. Grosimea zidurilor beciurilor, realizate din piatră, este de cca 1 m. Bolțile și arcele sunt realizate din cărămidă.

Parterul este accesibil prin mai multe intrări, cea principală realizându-se prin foișorul de pe fațada de est. Alte două accesuri se fac prin cele două scări ce se găsesc în dreapta și în stânga foișorului de vest. De asemenea, pe fațada nordică există două goluri de uși, la care se ajungea, conform proiectului din 1993⁸⁹, printr-o scară amplasată spre stânga, paralel și alipit fațadei, dar care nu a mai fost realizată.

Prin intermediul unor coridoare înguste ce pornesc de la aceste intrări, paralele și perpendiculare între ele, se ajunge la toate încăperile, distribuite în dublu tract. În total, la parter se găsesc cinci camere de formă aproximativ pătrată și cu suprafețe relativ echivalente. Pe lângă acestea mai există câteva spații cu funcțiuni secundare. Pe partea de vest se găsește foișorul deschis, reconstituit în timpul restaurărilor din anii '90.

În ceea ce privește acoperirea spațiilor, acestea sunt fie boltite în leagăn, în cazul coridoarelor, fie cu bolți cu muchii ieșite, străpunse de lunete, în cazul încăperilor principale. Se poate remarca tratarea cu lunete în acoladă a bolților celor două camere de pe latura sudică a casei, diferită de restul rezolvărilor penetrațiilor în bolțile celorlalte încăperi – penetrații puțin profunde, de formă semicirculară ce puteau avea și rol de arce de descărcare. Golurile ușilor și ale ferestrelor au ancadramente de piatră.

Descriere structurală

Conform studiului geotehnic efectuat în timpul intervențiilor din anii '90, amplasamentul are stabilitate generală și locală asigurată. Din sondajele deschise și analizate de laborator atunci, a rezultat următoarea stratificare a terenului: „umplutură de pământ vegetal

⁸⁷ Se pare că tunelul era mult mai lung, după unele povestiri ajungând până la biserică. Pentru determinarea exactă a dimensiunilor și caracteristicilor tunelului sunt necesare sondaje arheologice.

⁸⁸ Liviu Brătuleanu, *op.cit.*, p. 90.

⁸⁹ Arhiva INP, Fond *DMASI*, Dosar Casa Rosetti – Balș, PT + DDE + Rezistență - 1993-95, Restaurare, consolidare, amenajare Ansamblul „Rosetti-Balș”, faza P.T.

⁸⁶ Arhiva INP, Fond *DMASI*, Dosar Casa Rosetti – Balș, PT + DDE + Rezistență - 1993-95, Restaurare, consolidare, amenajare Ansamblul „Rosetti-Balș”, faza P.T.

Fig. 21. Vedere de ansamblu asupra conacului și a anexelor (dinspre V)

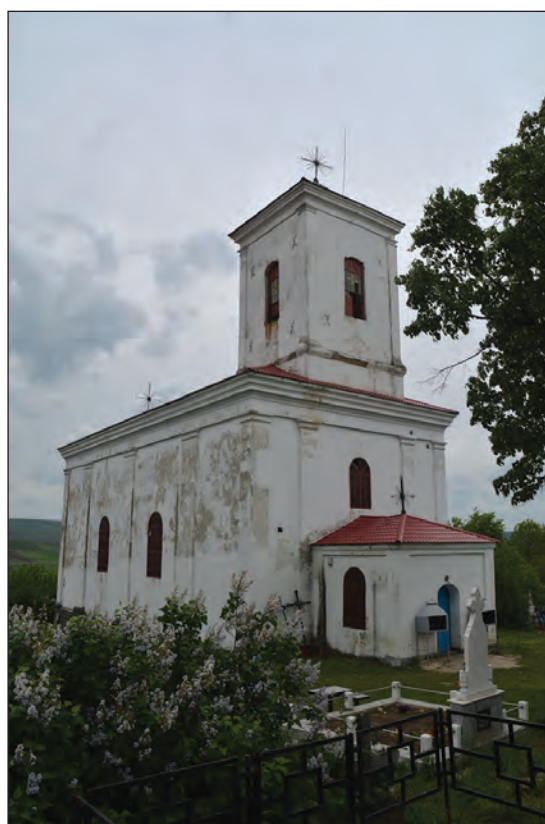

Fig. 22. Biserica „Nașterea Maicii Domnului”

Fig. 23. Construcție sf. de sec. XIX - înc. de sec. XX

Fig. 24. Hambarul

Fig. 25. Conacul - vedere de ansamblu dinspre N-E

Fig. 26. Conacul - perspectivă dinspre N-V

Fig. 27. Golul ușii principale de acces la parter din foisorul de est, încadrat în piatră și închis în acoladă

Fig. 28. Scara de acces la subsol de sub foisorul de est

Fig. 29. Încăperea din stânga gârliciului de pe fațada de est

Fig. 30. Interior încăpere - acoperire cu bolți cu muchii ieșite, străpunse de lunete

Fig. 31. Coridor - acoperire cu bolți în leagăn

negru cu grosime de 1,30 m, peste care urmează un strat de praf argilos loessoid sensibil la umezire, grupa A, care este în terenul de fundare”⁹⁰.

Fundațiile sunt de tip de continuu, realizate din piatră.

Structura de rezistență a subsolului este alcătuită din pereți de zidărie de piatră (calcar și mortar de var hidraulic), cu grosimea de cca 1 m. Construite din piatră, similar celor ale subsolului, zidurile parterului au grosimi de 80-90 cm. Singurele ziduri ale parterului care suprapun peste cele de la subsol sunt zidurile exterioare. Ziduri interioare de la parter sunt decalate față de cele de la subsol, rezemând pe bolțile subsolului. Pe de altă parte, pe zona de nord a clădirii, parterul depășește în suprafață subsolul.

Toate încăperile, atât cele de la subsol, cât și cele de parter, sunt acoperite cu bolți de cărămidă și descarcă pe pereții de rezistență. Încăperile de la subsol sunt toate boltite în leagăn, fără arce dublouri. Încăperile de la parter sunt fie boltite în leagăn – în cazul coridoarelor -, fie cu bolți cu muchii ieșite, străpunse de lunete – cazul încăperilor principale.

Foișorul de pe fațada de est nu păstrează acoperișul și nici elementele de susținere ale acestuia. Foișorul de pe fațada vestică este închis perimetral cu un parapet de zidărie de cca. 60 cm înălțime. Pe toate cele trei laturi deschise ale acestui foișor există stâlpi din lemn, cu dimensiunea de 15 x 15 cm, ce susțin acoperișul.

Șarpanta este realizată din elemente din lemn, prinse cu piese metalice și este acoperită cu tablă zincată. Pe unele porțiuni învelitoarea a suferit degradări sau nu există, cum este zona foișorului de est.

Structura a suferit modificări majore după anul 1950, multe dintre intervențiile realizate nefiind corespunzătoare pentru o clădire monument istoric de secol XVII-XVIII. Foarte multe dintre acestea au presupus introducerea unor materiale neconforme materialelor și tehnicilor tradiționale folosite în etapele inițiale de construcție ale conacului. Astfel, în anii '70 s-au propus lucrări de restaurare și reparații capitale – subzidiri, consolidări de fundații, ziduri și bolți (plombări, injectări cu ciment, centuri de beton armat, eventuale suprabetonări etc.). Mai târziu, în timpul intervențiilor din anii '90 au fost executate: rețeseri și injectări pe structura de zidărie; subzidirea fundațiilor; un sistem de centuri, grinzi de beton armat între pardoseală și extradossalul bolților de peste parter, precum și suprabetonarea bolților de peste subsol; un sistem de centuri tiranți în pod; refacerea bolților căzute și suprabetonarea totală a acestora și parțială a celor existente etc.

Descrierea stării de conservare

În acest moment, clădirea conacului se află într-o

stare de conservare moderată.

Structura a fost consolidată de mai multe ori de-a lungul ultimelor decenii, intervențiile cele mai semnificative fiind cele realizate în timpul lucrărilor din anii '90. Totuși, niciunul dintre proiectele propuse (anii '50, '70, '90) nu au fost finalizate în totalitate. Acest lucru, cât și funcțiunile nepotrivite pe care le-a adăpostit în tot acest timp sau, mai mult, abandonul din ultimele două decenii, au dus la degradarea multora dintre componentele construcției.

Zona cea mai afectată este zona foișorului de pe fațada principală, unde învelitoarea lipsește. Acest lucru a facilitat infiltrarea apei în pereții de pe această parte a construcției, ducând la degradarea lor și la căderea tencuielilor interioare și exterioare. Multe alte zone ale fațadei prezintă desprinderi ale tencuielilor și depuneri de mușchi și licheni vizibile în special la partea inferioară a clădirii.

Majoritatea golurilor au chenare de piatră. În anii '50, după demolarea corpului dinspre sud al clădirii, s-a constatat că latura descoperită păstra încă golurile de ferestre ale parterului, având unele ancadrame originale din piatră, dintre care unul complet⁹¹. Ancadramele care nu s-au mai păstrat au fost refăcute în timpul restaurărilor din ultimele decenii, dar încă există locuri în care acestea lipsesc sau sunt într-o stare foarte proastă, necesitând restaurare. Este de subliniat faptul că multe dintre ancadramele sunt pătate pe suprafață de la scurgerea laptelui de ciment. La unele dintre cele existente se văd găurile unor grilaje de fier, grilajele în sine lipsind. În timpul restaurării din anii '90 a fost propus un proiect de grilaje noi, însă acestea nu au mai fost realizate.

Tâmplăriile ușilor și ale ferestrelor lipsesc, cu excepția unor zone în care se mai păstrează urme ale decupajului pieselor de lemn. Un astfel de exemplu îl reprezintă tocul de ușă dintre încăperea cea mai mare de pe fațada principală și încăperea aflată la sud de aceasta. În timpul lucrărilor din anii '50, arhitectul Sofronie nota existența unei porțiuni de toc de ușă din stejar cu partea superioară în plin cintru, sculptat cu motive turco-maure⁹², acum dispărut.

În majoritatea încăperilor lipsesc pardoselile. Excepție fac câteva camere de la parter unde pardoselile realizate din dulapi de lemn sunt cele montate în timpul șantierului din anii '90, necesitând înlocuire. De asemenea, în unele dintre încăperile subsolului s-a început, în 1993, realizarea unor pardoseli de cărămidă, după proiectul propus de P. Felican, intenția fiind însă abandonată.

Notă: *Prezentul studiu a fost realizat în anul 2016 în cadrul Institutului Național al Patrimoniului, în vederea documentării unor viitoare intervenții de restaurare la Conacul Rosetti-Balș din Pribești.*

⁹⁰ Arhiva INP, Fond DMSI, Dosar Casa Rosetti – Balș, PT + DDE + Rezistență - 1993-95, Memoriu de rezistență.

⁹¹ Arhiva INP, Fond DMI, Dosar nr. 7349 – Casa Rosetti-Balș, Memoriul arhitectului N. Sofronie din anul 1955.

⁹² *Ibidem.*

SURSA ILUSTRAȚIE

Fig. 1, 6 - 14 - Arhiva de relevee a studenților arhitecți - UAUIIM

Fig 2 - Arhiva INP, *Fototeca*, Conacul Rosetti-Balș din Pribești

Fig 3 - 5 - Arhiva INP, Fond *CMI*, Dosar nr. 898

Fig 15 - 17 - Arhiva INP, Fond *DMI*, Dosar 7349 bis - casa Rosetti-Balș

Fig 18 - 20 - Arhiva INP, Releveu 2016

Fig. 21 - 31 - Arhiva INP, Autor foto: arh. Petru Mortu, 2016

BIBLIOGRAFIE

Lucrări generale

***, *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova (1487-1504), Vol. III, București, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1980.

***, „Uricarul”, vol. XX, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1892.

CURINSCHI-VORONA, Gheorghe, *Istoria arhitecturii în România*, București, Ed. Tehnică, 1981.

IONESCU, Grigore, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București, Ed. Academiei, 1982.

LAHOVARI, George Ioan, *Marele dicționar geografic al României - alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe*, vol. V, București, Stab. Grafic J. V. Socecu, 1902.

LECCA, Octav-George, *Familiile Boerești Române. Istoric genealogic*, București, Ed. de Arte grafice și Editura Minerva, 1899.

ROSETTI, Radu, *Ce am auzit de la alții. Amintiri*, Ed. A 3-a, rev., (Ed. 1, 1922), București, Ed. Humanitas, 2011.

STOICESCU, Nicolae, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, Ed. Enciclopedică Română, 1971.

STOICESCU, Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția patrimoniului cultural național, Biblioteca monumentelor istorice din România, 1974.

STURDZA, Mihai Dim., *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească*, vol. I, București, Ed. Simetria, 2004.

Articole și studii

BRĂTULEANU, Liviu, *Un monument, o epocă: conacul Rosetti-Balș*, în „Revista Monumentelor Istorice”, nr. 1, anul LX, București, 1991.

CANTACUZINO, Gheorghe I., *Sondaje arheologice de la conacul Rosetti - Balș din Pribești*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, anul IV, nr. 3-4/1993, București.

IFTIMI, Sorin, *Heraldică și arhitectură*, în „Monumentul”, VII, Iași, Ed. Fundației Axis, 2006.

ISPIR, Mihai, *Considerații asupra decorației arhitecturii în Moldova (secolele XVI-XVII)*, în „Revista muzeelor

și monumentelor - Monumente istorice și de artă”, nr. 1/1983, anul XIV.

ROSETTI, Radu, *Note genealogice și biografice despre farniliile Buhuș și Rosetti, foști proprietari ai moșiei Bohotin*, în „Analele Academiei Române”, Seria II, Tomul XXVIII, 1905-1906, Memoriile secțiunii istorice, București, Inst. de arte grafice „Carol Göbl”, 1906.

TACU, Simona, *Conacul Rosetti-Balș (comuna Pribești, județul Vaslui)*, în „Monumentul - tradiție și viitor”, nr. 1, 2000.

UNGUREANU, C., ȘANDRU, D., BOTEZ, C., SAIZU, I, *G.A.C. Pribești, Regiunea Iași*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2, anul V, 1962.

Documente juridice și de arhivă

Lista monumentelor istorice 2015, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Anul 184 (XXVIII) - Nr. 113 bis, 15 februarie 2015, Anexa la Ordinul ministrului culturii nr. 2.828/2015 pentru modificarea anexei nr. 1 la Ordinul ministrului culturii și cultelor nr. 2.314/2004 privind aprobarea Listei monumentelor istorice, actualizată, și a Listei monumentelor istorice dispărute, cu modificările ulterioare.

Decizia nr. 348 din 09.08.1991, Proces verbal de predare - primire nr. 6079/1991 cf. Extrasului de Carte Funciară nr. 24014/23.05.2016, emis de către Oficiul de Cadastru și Publicitate Imobiliară Vaslui.

Arhiva Universității de arhitectură și urbanism „Ion Mincu” (UAUIIM), Releveu „Conacul din Pribești”, autori C. Frumuzache, I. Antonescu, Ivonne Goldenberg, Raul Sorin, 1950.

Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), Fond *Creditul Funciar Rural*, Dosar 1950/1891.

Arhiva Institutului Național al Patrimoniului (INP), Fond *CMI*, Dosar nr. 898 - Pribești, conac Rosetti Balș, Releveu, cca. 1944 / Ștefan Balș.

Arhiva INP, Fond *DMI*, Dosare: 7349, 7349 bis, 7350, 7352, 7353 - casa Rosetti-Balș.

Arhiva INP, Fond *DMASI*, Conac Rosetti-Balș-Pribești - Proiect intervenții de urgență / 1992.

Arhiva INP, Fond *DMASI*, Conac Rosetti-Balș-Pribești - Proiect 8/1993 - Studiu geo+Expertiză tehnică.

Arhiva INP, Fond *DMASI*, Ansamblul conac Rosetti - Balș, corp A - PT + DDE + Rezistență / 1993-1995.

Pagini web

<http://www.ghika.net/>

<http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=13007>